

N:o 3.

Ank. till Riksd. kansli den 9 mars 1895, kl. 1 e. m.

*Konstitutionsutskottets utlåtande, i anledning af väckt motion om
ändrad lydelse af § 102 regeringsformen.*

I en inom Andra Kammaren väckt, till utskottets behandling hänvisad motion, n:o 157, har herr *A. V. Ljungman* föreslagit, bland annat, att Riksdagen måtte antaga följande förslag till ändrad lydelse af § 102 regeringsformen att hvila till vidare grundlagsenlig behandling:

§ 102.

Denna domstol, som riks rätt kallas, skall i sådant fall bestå af presidenten uti Konungens och rikets Svea hofrätt, hvilken deruti före ordet, presidenterne uti rikets *öfriga hofrätter och uti kammarrätten samt* fyra de äldsta statsråd. Då antingen justitiekansleren eller justitieombudsmannen finner sig befogad att högsta domstolen samfäldt eller särskilde dess ledamöter inför riksrätten tilltala, äske han hos presidenten i Konungens och rikets Svea hofrätt, såsom riksrättens ordförande, laglig kallelse å den eller dem, som skola tilltalas. Presidenten i *nämnda hofrätt* foge derefter anstalt om riksrättens sammanträde för att kallelsen utfärda och målet vidare i laglig ordning behandla. Skulle emot förmodan han detta underlåta eller någon af de öfrige förenämnde embetsmän undandraga sig att uti riksrätten deltaga, stånde de för en sådan uppsätlig försummelse af deras embetspligt till lagligt ansvar. Rätten vare domför, om *sju* deruti

sitta. Är presidenten i *Svea hofrätt* af laga förfall eller jäf hindrad, företräde i *hans* ställe den äldste i tjenst varande presidenten såsom ordförande och äldsta rådet i nämnda hofrätt såsom ledamot; är annan af presidenterne hindrad, inträde det äldsta råd i det embetsverk, han tillhör, i *hans* ställe; är statsråd hindradt, inträde i dess ställe närmast i ålder varande statsråd. Denna domstol ege, sedan ransakningen fulländad är, och domen efter lag fäld, att densamma för öppna dörrar afkunna. Ingen hafve magt att sådan dom ändra, Konungen dock obetaget att göra nåd, hvilken likväl icke må sträcka sig till den dömdes återinsättande i rikets tjenst.

Enligt hvad inom utskottet af motionären framhållits, afser hans ifrågavarande förslag att åstadkomma tydligare och tidsenligare bestämmelser angående riksrettens sammansättning än de nu gällande, hvilka, enligt motionärens förmenande, kunde vålla svårigheter vid tillämpningen i följd af den stora förändring, åtskilliga af de embetsverk, som nu hade att till nämnda domstol bidraga med ledamöter, undergått sedan den tid, regeringsformen tillkom. En domstol med de utomordentliga åligganden som riksretten syntes motionären, åtminstone då fråga vore om statsråds dömande af sådan rätt, böra bestå endast af fullt sjelfständige, lagfarne domare, och hade motionären därför i sitt förslag uteslutit icke blott högste befälhafvaren öfver de i hufvudstaden tjenstgörande trupper och högste närvarande befälhafvaren för den vid hufvudstaden förlagda eskadern af arméns flotta utan äfven samtliga ledamöter från sådana embetsverk, som icke bibehållit sin egenskap af hufvudsakligen dömande myndigheter. De två äldsta råden i *Svea hofrätt* och äldsta rådet i kammarrätten, som vore det enda af rikskollegierna, hvilket numera hade förutnämnda egenskap, torde emellertid lämpligen böra utgå såsom ordinarie ledamöter i rätten och ersättas med presidenterne uti rikets öfriga hofrätter. Vidare ansåge motionären det vara nödigt att införa bestämmelse rörande sättet att komplettera riksretten för den händelse, att så många af dess ledamöter hade förfall eller vore jäfvige, att rätten med återstående antalet icke vore domför, hvarom grundlagen för närvarande icke innehölle någon föreskrift. Det antal ledamöter, som borde erfordras för att riksretten skulle vara domför, syntes dessutom motionären utan olägenhet kunna nedsättas till sju.

Enär förändring af stadgandena angående riksrettens sammansättning, enligt utskottets uppfattning, för närvarande icke kan anses vara högst nödig eller nyttig, får utskottet, som vid sådant förhållande saknar an-

ledning att ingå i granskning af hvad motionären derom föreslagit, hemställa:

att herr Ljungmans förevarande motion, i hvad den afser ändrad lydelse af § 102 regeringsformen, icke måtte till någon Riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 4 mars 1895.

På utskottets vägnar:

O. BERGIUS.

Reservationer:

af herr *Gustaf Berg* som yttrat:

»Uti 102 § regeringsformen stadgas, att riks-rätten skall, då inför den-samma Konungens högsta domstol eller en eller flere af dess ledamöter ställas under åtal, bestå af presidenten uti Konungens och rikets Svea hof-rätt, hvilken förer ordet, *presidenterna uti alla rikets kollegier*, fyra de äldsta statsråd, högste befälhafvaren öfver de i hufvudstaden tjänstgörande trupper, högste närvarande befälhafvaren för den vid hufvudstaden för-lagda eskadern af *arméens flotta*, tvenne de äldsta råd i Svea hofrätt och *det äldsta råd i hvarje af rikets kollegier*; hvarjemte uti 106 § regerings-formen föreskrifves, att, då någon statsrådsledamot, eller någon för till-fället förordnad föredragande, eller den embetsman, som i kommandomål konungen råd gifvit, åtalas inför riks-rätten, skola deruti taga säte fyra de äldsta justitieråden i stället för de fyra statsråden.

Vid den tid, då regeringsformen antogs och fastställdes, utgjordes rikets kollegier af krigskollegium, förvaltningen af sjöärendena, kommers-kollegium, kammarkollegium, statskontoret och kammarrätten.

Af dessa kollegier bestå fortfarande, likasom vid regeringsformens fastställande, kammarkollegium af president och kammarråd samt kammarrätten af president och kammarrättsråd. De öfriga kollegierna hafva der-emot i fråga om namn eller sammansättning eller bådadera undergått för-ändring. Krigskollegium förvandlades 1865 till Kongl. arméförvaltningen,

som utgöres af fyra departement: artilleridepartementet, hvars chef är generalfälttygmästaren, fortifikationsdepartementet med fortifikationsgeneralen såsom chef, intendentsdepartementet med generalintendenten såsom chef och civila departementet med generalkrigskommissarien såsom chef; och stå under hvarterdera af dessa departement en eller flere byråar med dels militära och dels civila byråchefer. Förvaltningen af sjöärendena förändrades 1877 till Kongl. marinförvaltningen, som består af en chef samt fem ledamöter, deraf två af kommandörs eller kommandörkapstens grad, chefen för fasta minförsvaret, öfverdirektören och chefen för mariningeniörstaten samt ett amiralitetsråd. Kommerskollegium utgöres sedan 1891 af en generaldirektör såsom chef samt tre kommerseråd såsom ledamöter. Och statskontorets styrelse slutligen, hvars chef likasom chefen för kommerskollegium förut kallades för president, utgöres sedan 1876 af en generaldirektör såsom chef och tre statskommissarier såsom ledamöter. — I detta sammanhang torde vidare böra påpekas, att »arméens flotta» 1823 förenades med örlogsflottan till Kongl. Maj:ts flotta.

Med hänsyn till de förändrade förhållanden, som sålunda uppstått och genom hvilka en del af de forna rikskollegierna numera förlorat icke allenast namnet kollegium utan äfven den för ett sådant verk karakteristiska form, att besluten fattas af ordförande och ledamöter gemensamt, måtte uppstå tvekan och osäkerhet, huru en riksrätt nu skulle sammanställas beträffande en del af de ledamöter i domstolen, som böra ingå från alla rikets kollegier. Denna tvekan rörer väl icke kammarkollegium och kammarrätten, hvars presidenter och äldsta råd gifvetvis äro ledamöter i riksrätten. I fråga om kommerskollegium och statskontoret torde böra ingå, i stället för de forna presidenterna, de båda verkens generaldirektörer, äfvensom det äldsta kommerserådet och den äldste statskommissarien. Ifrån marinförvaltningen åter torde böra taga säte verkets chef samt äldste civila ledamot (ty begreppet »råd» torde icke böra utsträckas till de militära ledamöterna). Hvad slutligen angår arméförvaltningen, möta här de största svårigheterna att bestämma, hvilka personer, som böra i riksrätten ingå. I stället för den forna enda chefen — presidenten — stå nu, såsom ofvan är sagdt, fyra likställda chefer, generalfälttygmästaren, fortifikationsgeneralen, generalintendenten och generalkrigskommissarien. Alldeles omöjligt är det att med ledning af grundlagens stadganden kunna bestämma, vilkendera af dessa chefer bör i riksrätten inträda. Emellertid har man i detta hänseende trott sig kunna taga till hjälp ett stadgande uti den för arméförvaltningen gällande instruktion af den 27 maj 1881, som uti § 17 föreskrifver, att vid alla »gemensamma sammanträden» inom verket ordet föres af den äldste närvarande departementschefen eller, om

sådan ej i sammanträdet deltagar, af äldste närvarande byråchefen; och har man sålunda ansett, att uti riks-rätten borde uti den förne presidentens ställe ingå den af departementscheferna, som är den äldste till lefnads-åren. Beträffande åter den ledamot af arméförvaltningen, som bör inträda i riks-rätten i stället för det äldsta rådet uti krigskollegium, har man ansett, att generalkrigskommissarien eller, vid förfall för denne, äldste civile byråchefen vore den härtill berättigade.

Ehuru en sådan uppfattning af bestämmelserna om riks-rättens sammansättning som den nu antydda torde vara den mera allmänt gängse — och jag föreställer mig, att utskottet slutit sig till densamma, ehuru utskottet noggrant undvikit hvarje uttalande i den vägen — har dock af motionären och af flere med honom framhållits, att, då af de vid regeringsformens antagande befintliga kollegierna numera endast kammarkollegium och kammarrätten fortfarande arbeta under sådana former, att de kunna hänföras till hvad 102 § regeringsformen kallar rikets kollegier, riks-rätten numera skulle komma att bestå endast af presidenterna i Svea hofrätt, kammarkollegium och kammarrätten, fyra statsråd (eller fyra justitieråd) högste befälhafvaren öfver de i hufvudstaden tjenstgörande trupper, högste befälhafvaren för den vid hufvudstaden förlagda eskadern af Kongl. flottan, två råd i Svea hofrätt, ett kammarråd och ett kammarrättsråd. — Genom en sådan sammansättning skulle riks-rätten komma att utgöras af endast 13 personer, under det att 102 § regeringsformen förutsätter 21.

Äfven om man nu icke kan dela en sådan uppfattning af bestämmelserna angående riks-rättens sammansättning, som den senast angifna, och äfven om man icke vill i allo godkänna motionärens ändringsförslag, synes det dock såsom om, då utskottets uppmärksamhet genom den föreliggande motionen blifvit å saken fästad, utskottet hade bort uppgöra ett sådant förslag till förändrad lydelse af 102 § regeringsformen, att dels deraf med ovedersäglig tydlighet framginge, af hvilka personer riks-rätten numera borde bestå, dels ock den ej obefogade anmärkningen, att riks-rätten till betydlig del utgöres af förtroendeembetsmän, komme att undanrödjas. Det måste nemligen erkännas, att nu gällande föreskrifter om riks-rättens sammansättning ej stå uti tillbörlig öfverensstämmelse med den nuvarande organisationen af de verk, som grundlagen benämner »rikets kollegier» — och det kan ej förnekas, att förtroendeembetsmäns deltagande i riks-rätten kan leda till betänkliga missförhållanden. Af dessa anledningar, och då man minst i ett sådant fall som detta bör uppskjuta en grundlagsändring, till dess gällande bestämmelser fått äfven i tillämpningen ådagalägga sin bristfälliga och otjenliga beskaffenhet, har jag inom utskottet

fränstält yrkande derom, att utskottet måtte företaga omarbetning af 102 § regeringsformen»;

af herrar *Alin*, *Behm*, *Nyström* och friherre *Wrangel von Brehmer*, som instämt med herr *Berg*;

af herr *Ljungman*, som ansett, att utskottet med anledning af ifrågasvarande del af motionen i Andra Kammaren n:o 157 bort hemställa,

»det Riksdagen måtte antaga nedanstående förslag till ändrad lydelse af §§ 102 och 106 regeringsformen att hvila till vidare grundlagsenlig behandling:

Regeringsformen.

§ 102.

Denna domstol, som riks rätt kallas, skall i sådant fall bestå af presidenten uti Konungens och rikets Svea hofrätt, hvilken deruti före ordet, presidenterna uti rikets öfriga hofrätter och uti kammarrätten samt två de äldste professorer vid hvardera universitetets juridiska fakultet. Då antingen justitiekansleren eller justitieombudsmannen finner sig befogad att högsta domstolen samfäldt eller särskilde dess ledamöter inför riks rätten tilltala, äske han hos presidenten i Konungens och rikets Svea hofrätt, såsom riks rätts ordförande, laglig kallelse å den eller dem, som skola tilltalas. Presidenten i nämnda hofrätt foga derefter anstalt om riks rätts sammanträde för att kallelsen utfärda och målet vidare i laglig ordning behandla. Skulle mot förmodan han detta underlåta eller någon af de öfrige förenämnde embetsmän undandraga sig att uti riks rätten deltaga, stånde de för en sådan uppsätlig försummelse af deras embetspligt till lagligt ansvar. Rätten vare domför, om sju deruti sitta. Är presidenten i Svea hofrätt af laga förfall eller jäf hindrad, inträde i hans ställe den äldste i tjenst varande af nämnda presidenter såsom ordförande och äldsta rådet i sagda hofrätt såsom ledamot; är annan af presidenterna hindrad, inträde det äldsta rådet i det embetsverk, han tillhör, i hans ställe; är professor vid någotdera uni-

versitetets juridiska fakultet hindrad, inträde i hans ställe närmast i ålder varande, riksrätten icke redan tillhörande professor i samma fakultet. Denna domstol ege, sedan ransakningen fulländad är och domen efter lag fäld, att densamma för öppna dörrar atkunna. Ingen hafve magt att sådan dom ändra, Konungen dock obetaget att göra nåd, hvilken likväl icke må sträcka sig till den dömdes återinsättande i rikets tjänst.

§ 106.

Finner utskottet af dessa protokoll, att någon statsrådets ledamot eller embetsman, som i kommandomål Konungen råd gifvit, uppenbarligen handlat emot rikets grundlag eller allmän lag, eller tillstyrkt någon öfverträdelse deraf, eller underlåtit att göra föreställningar emot sådan öfverträdelse, eller den vållat och befrämjat genom uppsåtligt fördöljande af någon upplysning, eller att den föredragande underlåtit att i de fall, som 38 § af denna regeringsform förutsätter, sin kontrasignation å ett Konungens beslut vägra, då skall konstitutionsutskottet ställa en sådan under tilltal af justitieombudsmannen inför riksrätten, hvaruti, i stället för *professorer vid universitetens juridiska fakulteter*, fyra de äldsta justitieråd i dessa fall komma att säte taga, och gånge härmed, som i 101 och 102 §§ om tilltal emot högsta domstolen föreskrifves. *Är justitieråd af laga förfall eller jäf hindradt, inträde i dess ställe det äldsta i tjänst varande justitieråd, som icke redan tillhör riksrätten.* Då statsrådets ledamöter eller Konungens rådgifvare i kommandomål finnas hafva, på sätt ofvan berördt är, gjort sig till ansvar skyldige, döme dem riksrätten efter allmän lag och den särskilda författning, som till bestämmande af sådant ansvar utaf Konungen och Riksdagen fastställd varder»;

samt af herr *Johnsson*.
